

**LÄÄNE MAAKONNA RIDALA VALLA
SINALEPA KALMISTU
INVENTEERIMISE TOIMIK**

Tellija: Ridala Vallavalitsus

Koostaja: Helen Koppa

**Haapsalu
september 2006**

SISUKORD

	Lk
1. Seletuskiri	3-5
2. Sinalepa kalmistu asukohaskeem	6
3. Sinalepa kalmistu asendiplaan	7
4. Sinalepa kalmistu kirjeldus	8-13

Lisad:

Lisa 1 – Sinalepa kalmistu hauaplatside register (A-Y)

Lisa 2 – Sinalepa kalmistu hauaplatside register (üld)

Lisa 3 – Fotod

Lisa 4 – Sinalepa kalmistu inventeerimise plaan M 1:300

Kasutatud kirjandus:

1. Eesti Entsüklopeedia 8 – Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1995;
2. Eesti VIII Läänemaa I üldosa –Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1938;
3. Läänemaa II eriköide jt Läänemaa muuseumi materjalid;
4. Maa munitsipaliseerimise toimik, Ridala Vallavalitsus, 2004.

1. SELETUSKIRI

Käesoleva töö eesmärk on mõõdistada ja inventeerida Läänemaal Ridala vallas Panga külas asuv Sinalepa kalmistu. Kalmistute inventeerimine on aktuaalne seoses vajadusega täpsustada ja korrastada andmebaase surnuaedade kohta, millel on oluline väärtus nii ajaloolises mõttes kui ka surnuaia tänase majandamise jaoks. Mõõdistatud ja inventeeritud kalmistud annavad parema ülevaate kalmistute olemasolevast seisukorrast, seal paiknevatest objektidest, olemasolevate ja planeeritavate hauaplatside asukohast.

Sinalepa kalmistul läbi viidud mõõdistamise ja inventeerimise käigus on mõõdistatud L-Est koordinaatide süsteemis kalmistu ringpiir ja situatsioon kalmistu kiviaiaga piiratud ala sees (sh rajatised, väikevormid, hauaplatsid, üle 15 cm läbimõõduga puud jms).

Töö käigus on fotografeeritud kalmistu üldvaated, surnuaial olevad ja surnuaeda teenindavad ehitised-rajatised. Samuti on fotografeeritud mõned surnuaial paiknevad huvitavad hauatähised. Nimetatud fotod on esitatud käesoleva toimiku lisadena (Lisa 3) nii fotodena kui CD-l, kusjuures konkreetsete fotode pildistamise suunda tähistab nooleke inventeerimise plaanil.

Kõige mahukama osa kalmistu inventeerimistoimikust moodustab olemasolevate hauaplatside nimekiri. Hauaplatsid on tähistatud numbritega, mis kajastuvad nii toimikule lisatud hauaplatside registris (Lisa 1 ja 2) kui ka inventeerimise plaanil (Lisa 4). Hauaplatside registris on nimelised andmed hauaplaadidelt ja ristidelt koos sünni- ja surmadaatumitega. Kui hauatähisel on kirjas enam kui ühe inimese andmed, siis hauaplatside registris on tähistatud need lisanumbriga (näit. 24.1, 24.2 jne). Samuti on registris kirjeldatud hauatähise liiki ja materjali. Kokku on registris 361 kirjet, neist 284 fikseeritud hauakohta koos tähisega. Hauaplatside registrit on mugav kasutada paberikandjal, sest aitab leida hauaplatsi nii tähestikulises kui numbrilises järjekorras. Digitaalselt võimaldab see aga teostada lisaks veel mitmesuguseid teisi päringuid. Hauaplatside register ei ole lõplik dokument, vaid seda võib parandada ning täiendada vastavalt vajadusele. Siinjuures on oluline, et paberikandjal või Exceli tabelis registrisse täienduste tegemisel, jõuaksid samad andmed ka hauaplatside registri MapInfo versiooni.

Toimikusse on köidetud Ridala vana kalmistu asukohta ja paiknemise täpsustamiseks asukohaskeem mõõtkavas 1:200 000 ja asendiplaan mõõtkavas 1:5000. Toimikule lisatud inventeerimise plaan on koostatud mõõtkavas 1:300. Mõõtkava on valitud võimalikult optimaalne, et teha mugavaks kaardi kasutamine ka paberkandjal. Inventeerimise plaan on kasutatav ka elektrooniliselt ja kujutab endast mõõdistusmaterjalide põhjal koostatud arvutikaarti, mis koosneb kahest ühildatavast kaardikihist *plaan* ja *hauaplatsid*, mis on koostatud MapInfo tarkvaraga. Valik MapInfo tarkvarale tuleneb asjaolust, et programm võimaldab tabelandmeid (sh excel'i tabelid) siduda kaardikihiga. Samuti kasutavad ja töötavad MapInfo tarkvaraga paljud riigiametid (sh muinsuskaitseamet) ja enamik Läänemaa kohalikest omavalitsustest.

Inventeerimisplaani kasutamine ja vajadusel täiendamine digitaalselt, vajab MapInfo kasutamise kogemust. Arvutikaardina on inventariseerimisplaani kõige optimaalsem kasutada ja sellega töötada mõõtkavas 1:300. Mõõtkava muutmisel on kaardikiht *plaan* kasutatav ka teistes mõõtkavades. Kaardikihti *hauaplatsid* teistes mõõtkavades kasutamine on võimalik, kuid nõuab eelnevalt teatud parameetrite muutmist, et mitte moonutada objektidega seotud infot. Kaardikihi *hauaplatsid* hauaplatsile(objektile) klikkides “Main” tööriistaribal nupu **i** “Info” abil on võimalik vaadata MapInfo tabelis olevaid objektiga seotud andmeid. Ühe hauaplatsi kohta võib olla mitu kirjet, olenevalt sinna maetud isikute arvust.

Andmebaas ehk MapInfo tabelina *browser* käsitletav hauaplatside register avaneb rippmenüüst “Window – New Browser Window” alt. Mapinfo tabelit saab täiendada rippmenüüst “Table – Maintenance” alt avanevatest võimalustest. Tabelile saab lisada või kustutada ridasid ja veerge, muuta ning täiendada olemasolevat infot ja siduda seda kaardikihiga. Info sidumiseks tuleb esmalt märkida ära tabeli rida, millist infot soovitakse kaardikihile paigaldatava objektiga siduda, valida seejärel vajalik tööriist “Drawing” tööriistaribalt ja lõpetuseks klikkida tööriist kaardile (koordinaatide järgi või visuaalselt).

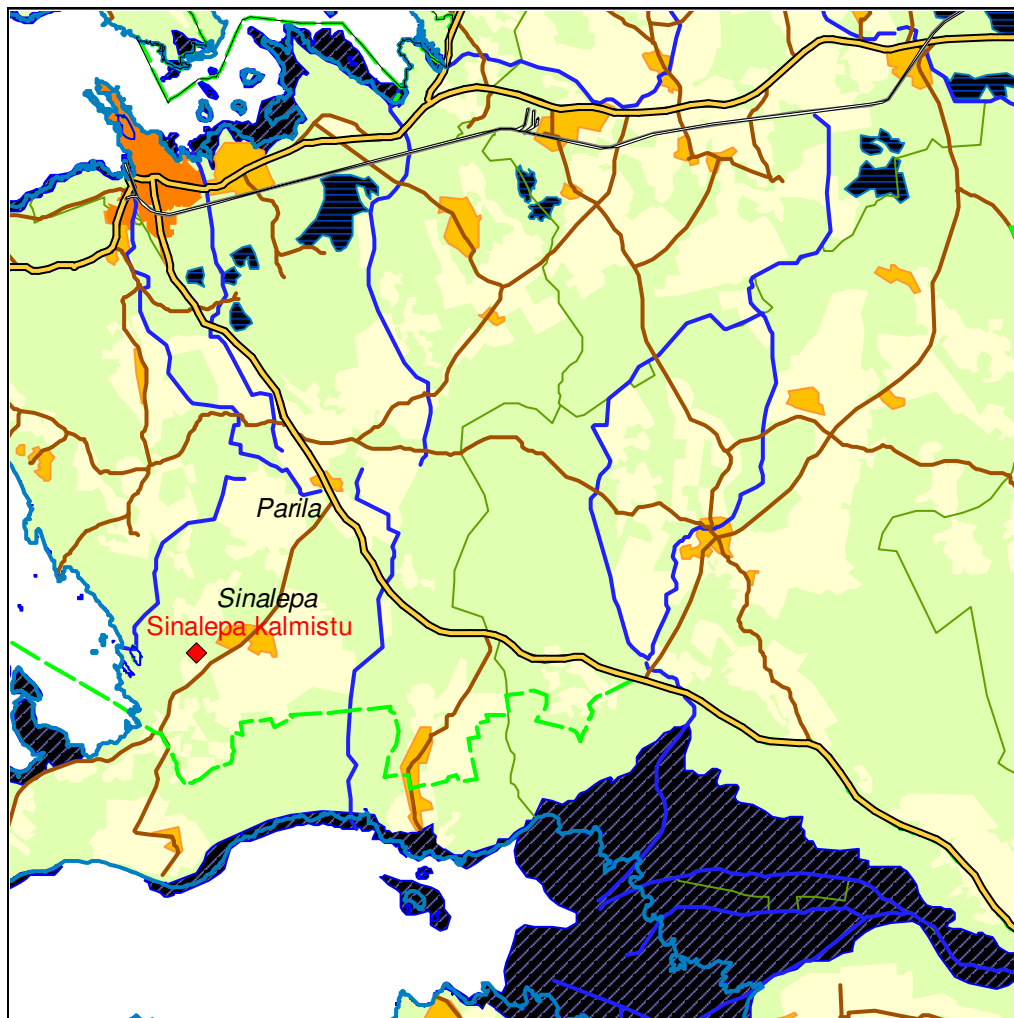
Seega saab kaardikihi kasutaja kohandada tabeleid endale sobival moel. Samuti on olemas võimalus täiendada kaardikihte uute objektidega ja olemasolevate objektide asukohta nihutada.

Tööriistaribal “Main” oleva klahviga “Label” objektile osutades saab tutvuda objektiga seotud infoga, kuid ei saa seda muuta. Info, mida kuvatakse, sõltub seadistustest, mida saab teostada “Layer Control” aknas “Label...” klahvi alt avanevast “Label Options” aknast. Et soovitud info oleks kaardikihil püsivalt (näiteks hauaplatside numbrid) peaks jälgima kaardikihiga tööd alustades, et lisaks vajalike parameetrite valimisele “Label Options” aknast oleks aktiveeritud (märgistatud) ka “Layer Control” aknas *layer* tabelis nii kirjutamise kui ka märgendite ehk kirjete näitamise võimalus.

Sinalepa kalmistu inventeerimise toimik on koostatud kahes eksemplaris, millest üks mõeldud kasutamiseks kohalikus omavalitsuses ja teine koguduse juures. Inventeerimise tulemuste avalikustamiseks on soovitatav inventariseerimise plaan ja hauaplatside register avalikustada omavalitsuse kodulehel. Samuti on otstarbekas inventeerimise plaan ja hauaplatside register avalikustada kalmistu infotahvil.

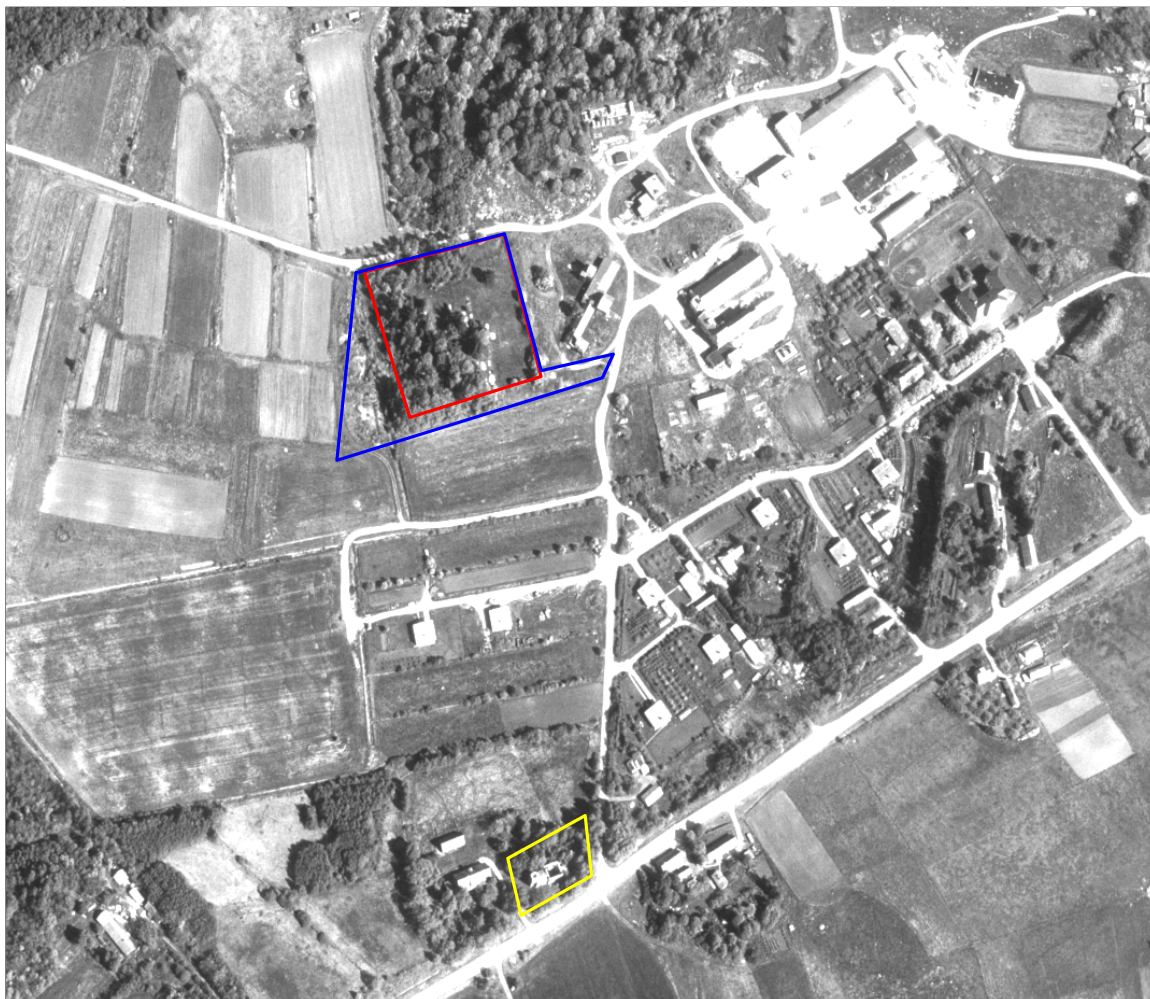
2. SINALEPA KALMISTU ASUKOHASKEEM

M 1: 200000

3. SINALEPA KALMISTU ASENDIPLAAN

M 1:5000

- kalmistu piir
- kalmistu maaüksuse piir
- õigeusu kiriku krunt

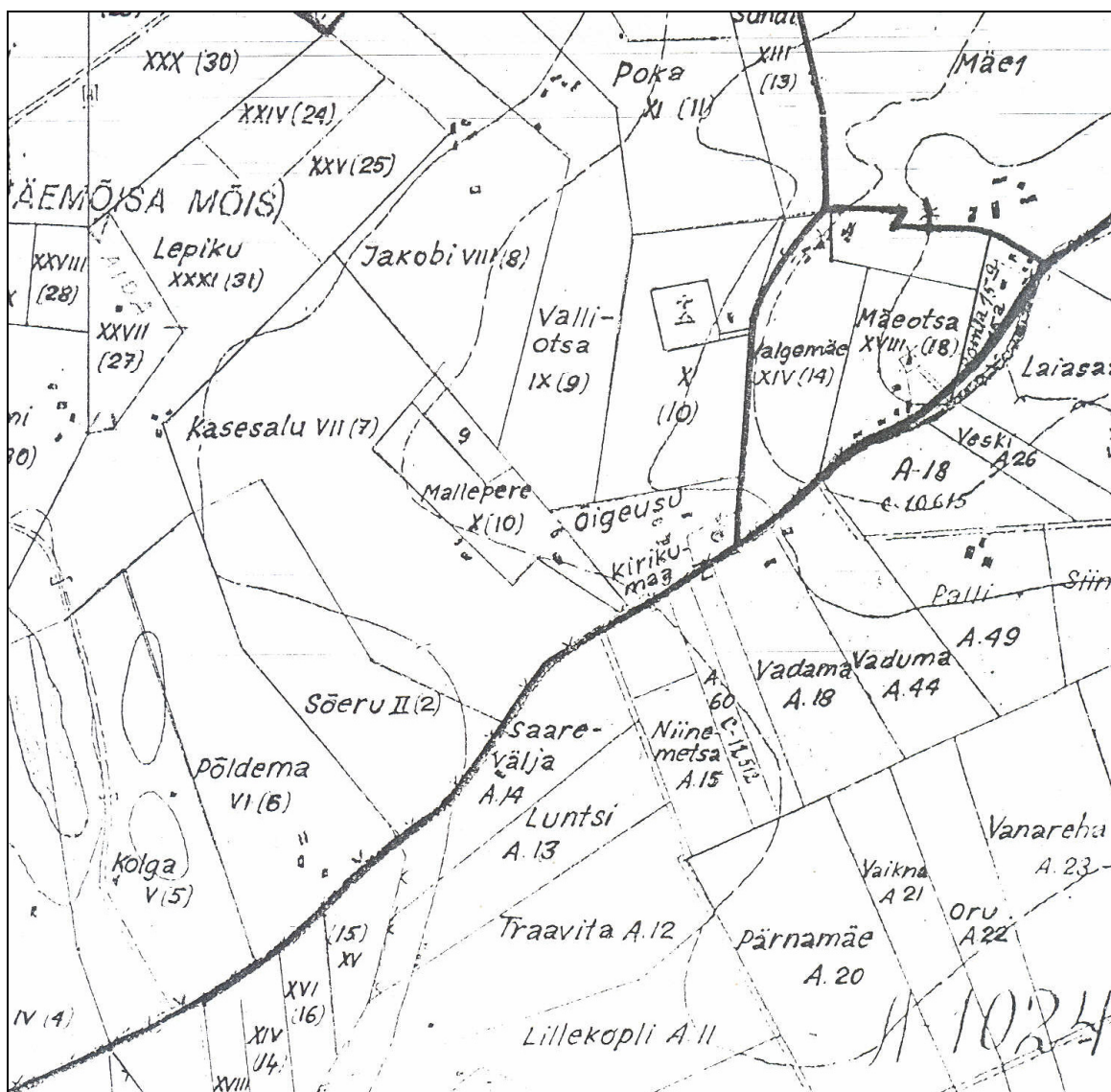
4. SINALEPA KALMISTU KIRJELDUS

Sinalepa kalmistu asub Läänemaal Ridala vallas Panga külas. Kalmistu on saanud nime endise Sinalepa asunduse järgi. Maakonnakeskusest Haapsalust jääb Sinalepa kalmistu 16 km kaugusele. Haapsalust saab Sinalepa kalmistule liikudes mööda Haapsalu-Laiküla maanteed Parila asulani, edasi paremale mööda Parila-Puise teed kuni endisaegse Mäemõisa Nikolai õigeusu kiriku varemeteni (Foto 1) ning sealt veelkord paremale ligikaudu 0,5 km.

Õigupoolest ongi Sinalepa kalmistu endisaegse Mäemõisa Nikolai õigeusu kiriku juures olnud kalmistu. Õigeusu laiemast levikust Eestis võib rääkida alates XIX sajandi 40.-test aastatest. Läänemaal 80.-test aastatest. Mäemõisa Nikolai kirik asus endisaegse Mäemõisa mõisa maadel, kalmistust, nagu eelpool nimetatud, ligikaudu poole kilomeetri kaugusel. Mäemõisa Nikolai kirik on pühitsetud 10. septembril 1896. a. Historistlikus stiilis hoone (Foto 2) ehitati aastatel 1894-1896. Mäemõisa Nikolai kiriku kogudus tegutses aastatel 1888-1962. Käesolevaks ajaks on kirikust säilinud vaid varemed. Apostliku õigeusu kirikud Läänemaal on arhitektuuriliselt võrdlemisi vähe väärtustatud ja kuuluvad ehitismälestistena kirikumälestiste hulgas kõige madalamasse kategooriasse. Vaatamata sellele on Mäemõisa õigeusu kiriku puhul tegemist oma aja sümboliga, ehitisega, mis oma arhitektuuri poolest püüab pilku ka kaasajal. Hoone esiletoomisele on aidanud tublisti kaasa lähiaastatel teostatud hooldustööd kiriku krundil.

Sinalepa kalmistu asub kirikust põhjapool, kõrgemal endisaegsel rannikuribal ehk Ridala kanti kirde-edelasuunas läbiva Tubrimäe-Mäemõisa ostmoreenkõrgendikul. Ostmoreenne kõrgendikkude vööde algab tegelikult juba Nihka küla kohal ja jätkub Puise ninani. Muidu suhteliselt looduskauni koha ilmet rikuvad nõukogudeaegse Ridala sovhoosi ajast pärinevad poollagunenud põllumajandushooned ja töökojad, mis asuvad kalmistu sissepääsu lähistel (Fotod 6 ja 9).

Joonis 1. Väljavõte 1939. a skeemilisest katastrikaardist

Sinalepa kalmistu on üks kolmest Ridala vallas asuvast kalmisust. Kaks ülejäänut asuvad Ridala Lutheri kiriku lähisel Liivakülas. Enne 1941. aastat kuulus Sinalepa kalmistu Eesti Apostliku Õigeusu kiriku Mäemõisa Nikolai kogudusele. Algupäraselt on Sinalepa kalmistu maaüksus 1,0 ha suurune (Joonis 1). Käesoleval ajal on Sinalepa kalmistu maaüksuse pindala suurenenud ja hõlmab kokku 1,63 ha. Kalmistu maa-ala suurenemine on tingitud lähiminevikus läbi viidud maakorraldusest, kus endisaegse kalmistu maa-ala on liidetud omanikuta maaribad kalmistust lõunas ja läänes. Ridala vald on taotlenud selle maa-ala munitsipaliseerimist surnuaia teenindusmaa laiendamiseks. 2004.

aastal Ridala Vallavalitsuse taotlus Vabariigi Valitsuse poolt ka rahuldati. Hetkel on kalmistu Ridala valla munitsipaalomandis.

Sinalepa endisaegne kalmistu on olnud piiratud maakiviaiaga, mis on suuresti säilinud tänini. Maakiviaed kujutab endast kohati suurtest graniitkivi rahnudest koosnevat ja kohati kuivlaotud, kuni 1 m kõrgust kiviaeda (Fotod 7 ja 8). Suuremaid ja väiksemaid graniidirahne leidub kalmistul mujalgi kui kiviaial. Suurimad neist on üles pildistatud ja kalmistukaardile kantud (Foto 10). Kalmistuaial on kaks sissepääsu. Kalmistu peasissepääs on kalmistu idaküljel (Foto 4). Tähelepanu väärib kalmistu peasissepääsu juures säilinud eestiaegne piirikivi (Foto 3), mis piirimärgina kasutusel ka tänapäeval. Kalmistu teine sissepääs (Foto 5) on kalmistu põhjaküljel Sinalepa-Allika küla tee ääres. Mõlemad sissepääsud on väravateta. Kalmistu lääneosas on kiviaial veel üks läbipääsukoht kalmistu teenindamiseks, kuid seda üldjuhul kalmistu külastamiseks ei kasutata.

Kalmistu läänepool on kaetud suhteliselt tiheda puistuga. Paljud vanemad puud on tormituulte meelevallas maha langenud. Selle tulemusena on saanud kahjustada ka mitmed kalmumärgid. Langenud puud on küll kalmistult likvideeritud, kuid neist järele jäänud suured pehkinud kännud on juurimata ja rikuvad kalmistu lääneosa ilmet. Muidu on Sinalepa kalmistu suures osas heakorrastatud. Kalmistu heakorrastamata osas asub vaid üksikuid säilinud hauatähiseid. Hooldustöid kalmistul teostab Ridala Vallavalitsuse palgatud kalmistuvaht.

Surnuaeda teenindavatest ehitistest-rajatistest asub kalmistul puurkaev (Foto 9). Väikevormidest väärib tähelepanu täpselt kalmistuaia keskpaigas kõrguv suur metallist õigeusurist kõrgel graniitkivil (Foto 24), millel aastaarv 1907. Suure tõenäosusega ei ole selle risti puhul tegemist kalmutähisega, vaid ta tähistab kalmistu rajamise ametlikku algusaega. Kuigi ligikaudu 40% kalmistu kiviaiaga piiratud osast on suhteliselt täis maetud, leiab hästi säilinud ja loetavaid hauatähiseid ainult kalmistu keskosas. Perspektiivse matmispaigana saab kasutada kalmistuaia ida- ja põhjapoolset piirkonda

(Fotod 11 ja 17) või juba olematuks muutunud hauakohti olemasolevate haudade vahel kalmistu kesk- ning lääneosas, kus säilinud hauaplatse hõredalt.

Kalmistu on inventariseerimise käigus jagatud kolmeks kvartaliks. Kvartalid on looduses eraldatavad jalgradadega. Esimene kvartal (Fotod 12-16, 30) hõlmab hauaplatse numbritega 1-115. See on ka kalmistu uuem osa, kus on vaid mõned üksikud eelmise sajandi algusest pärinevad hauad. Säilinud hauatähised pärinevad siin enamasti 20. saj. 30.–40.-test aastatest kuni tänapäevani välja. Hävinenud on vaid mõned üksikud hauatähised. Vanim säilinud hauatähis I kvartalis on väike malmrist (inventeerimise nr. 84) ja pärineb aastast 1890.

Kalmistu keskmine osa, ehk II kvartal (Fotod 17-19, 29), hõlmab hauaplatse 116-203. Selles kvartalis on juba väga palju haudu, mille tähised on hävinenud või loetamatud, mistõttu on hauaplatside registris ka hulgaliselt nimetuid hauaplatse. Kuigi hauaplatside kaardi järgi võiks arvata, et haudu on selles kvartalis suhteliselt hõredalt, ei ole see päris nii. Kalmistu keskmine osa on küllaltki täis maetud, mitmel pool vast ülegi maetud. Paraku ei saa suurt osa selles kvartalis asuvatest hauakäabastest inventariseerida, kuna hauatähised on hävinenud. II kvartali hauatähised pärinevad suuresti 20. sajandi algusest kuni keskpaigani. Tähelepanuväärsemaks hauatähiseks võib siin kvartalis pidada hauatähist nr. 133 (paekivirist), mis tähistab õigeusupreestri Nikolai Skoropostischny matmispaika (Foto 23).

Kalmistu III kvartal (Fotod 20-22, 25, 26, 28, 31 ja 32) on kalmistu vanim osa, mis hõlmab hauaplatse 203-282. Siin asuvad enamasti 19. saj lõpust ja 20. saj algusest pärit hauad. III kvartalis asub ka vanim säilinud hauatähis kalmistul – paekivirist, mis pärineb aastast 1877. 19. saj lõpust pärinevaid hauatähiseid on säilinud veel kümme-kond. Enamasti on need kõik paekiviristid. III kvartali põhjapoolses osas on ka uuemaid 20. saj keskpaigast pärinevaid hauatähiseid. Kuna kalmistu III kvartali lääne- ja edelaosa on pikka aega olnud hooldamata, on seal säilinud hauatähiseid suhteliselt vähe. Mitmed hauatähised on hävinenud seoses suurte puude murdumise ja langemisega (Foto 21).

Tähistamata hauakäabaste järgi võib oletada, et ka kalmistu need osad on olnud omal ajal tihedalt täis maetud.

Kokku on Sinalepa kalmistul inventeeritud 284 hauatähist, neist 124 juhul pole kas hauatähise osalise hävinemise või kirje puudumise tõttu õnnestunud tuvastada sinna maetud isikuid. Samas on tuvastatud 237 isiku matmispaigad. Hauaplatside registris on kirjeid rohkem seetõttu, et ühe hauatähisega tähistatud hauaplatsile võib olla maetud mitu isikut. Paljude isikute matmispaika pole saanud tuvastada hauatähise hävimise või loetamatus tõttu. Kaasaegsete hauaplatside puhul on probleemiks olukord, kus omaksed on paigaldanud perekonnale ühise hauakivi, kuid sinna maetud isikute nimed kivil puuduvad. Niisuguste juhtumite korral, on otstarbekas inventeeritud hauaplatside registrit kindlasti täiendada.

Levinumad hauatähised kalmistul on paekiviristid ja puuristid. Paekiviristid on suhteliselt ilmastikukindlad, mistõttu ongi paekiviristid vanimad säilinud hauatähised kalmistul. Vanimatest puuristidest on säilinud vaid tammepuuristid (Foto 29). Paraku ei ole puuristid valdavalt tähistatud nimeplaatidega. Sepistatud metallriste on Sinalepa kalmistul võrreldes teiste kalmistutega üllatavalt vähe (Foto 26) ja need vähesed asuvad põhiliselt kalmistu vanemas osas. Tüüpiline 20. sajandi algupoole hauaplats on tähistatud lisaks ristile ka väikese betoonkastikesega. Tihti peale ongi hauast säilinud just see betoonkastike (Foto 27). 20. saj teise poole hauad on enamasti tähistatud graveeritud graniitkivist hauakivide või plaatidega (Fotod 30-32) ning kogu hauaplats piiratud betoonäärega.

Üldjuhul on Sinalepa kalmistul teostatud matmisi päitsiga läände ning hauatähised on siis samuti hauakääpa läänepoolses otsas. Teiste vahel aga hakkavad silma hauaplatsid, kuhu on maetud vastupidi, st. hauatähis on kääpa idapoolses otsas. Niisuguseid hauaplatse on inventeeritud kokku 37 ja hauaplatside registris on nende haudade hauatähised tähistatud tärnikesega (*).

Inventeerimise tulemusi kokku võttes on pikemas perspektiivis Sinalepa kalmistul matmiskohti piisavalt. Neid jagub nii kalmistu peavärava esisele looduskaunile lagendikule (Foto 11) kui ka kalmistu lääneossa, kus vanad hauaplatsid hävinud. Kalmistu üldist seisukorda saab paraku lugeda vaid rahuldavaks, sest säilinud hauatähiste koguhulgast on 44% hauatähistest lagunened, nimetud või loetamatud ning suurt osa hauaplatsidest ei ole võimalik enam inventeerida hauatähiste hävimise tõttu.

Sinalepa kalmistu ei ole hetkel riikliku kaitse all kultuurimälestisena. Kalmistu säilimise ja tema seisukorra parandamise eesmärgil on võimalik võtta kalmistu kaitse alla omavalitsuse üldplaneeringuga. Kalmistu kultuurimälestisena kaitse alla võtmiseks, võib teha käesoleva töö alusel vastavasisulise ettepaneku Muinsuskaitseametile.